

**SZLÁV KULTÚRÁK, IRODALMAK
ÉS NYELVEK**

TANULMÁNYKÖTET

SZERKESZTETTE
Urkom Aleksander

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2017

A KIADVÁNY TÁMOGATÓI
Pomáz Város Önkormányzata
Pomázi Szerb Nemzetiségi Önkormányzat
Terézvárosi Szerb Önkormányzat

SZAKMAI LEKTOROK
Horváth Futó Hargita
Láncz Irén

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők, szerkesztő

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő Lukács István
A borítót tervezte Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-924-9

TARTALOM

URKOM ALEKSANDER	
Előszó	7
CSÁSZÁRI ÉVA	
Családnév magyarosítások Répáshután	9
DUDÁS ELŐD	
Magyar hatás a 16. századi kaj-horvát helyesírásban	19
DUDÁS MÁRIA	
Színesen szólnak a magyar és bolgár frazémák.....	29
FEDOSZOV OLEG	
Szláv jövevényfrazémák Bárdosi Vilmos új szótárában (magyar-szláv frazeológiai párhuzamok)	47
ISTVÁN ANNA	
Jozef Ignác Bajza és Faludi Ferenc	65
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA	
A mindennapok csapdájában. Egzisztenciális elemek Karel Čapek és Milan Kundera válogatott elbeszéléseiben	77
KISS SZEMÁN RÓBERT	
A nemzeti emblematizmus sajátosságai Kollár <i>Szlávia</i> <i>leányában</i> némely szerb (illír) példa alapján	89
LUKÁCS ISTVÁN	
Miroslav Krleža és a film.....	103

LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA

Küzmics István Újszövetség-fordításának lehetséges magyar mintái 113

MENYHÁRT KRISZTINA

A bolgár nemzetiség nyelvi helyzete a demográfiai és a nyelvészeti kutatások tükrében.....127

PAVIČIĆ MLADEN

Esterházy Péter *A szív segédigéi* című regényének két, Jože Hradil által készített fordítása 145

URKOM ALEKSANDER

Modern technológiák az idegen nyelv oktatásában 163

VIG ISTVÁN

Pünkösöd, barát, mise, ádvent

Megjegyzések a magyar keresztény terminológia néhány szavának eredetével kapcsolatban 177

ZSILÁK MÁRIA

Az alföldi szlovákság szerb kapcsolatai 189

A nemzeti emblematizmus sajátosságai Kollár *Szlávia leányában* némely szerb (illír) példa alapján

KISS SZEMÁN RÓBERT

Štúdia sa zaoberá národnostnou problematikou v diele Slávy dcéra od Jána Kollára. Východiskovým teoretickým bodom príspevku je národný emblematizmus stredoeurópskych Slovanov. Ján Kollár k rozšírenému vydaniu Slávy dcéry z roku 1832 pripojil totiž ďalšie dva spevy, v ktorých prezentoval slovanské nebe a peklo. V týchto dvoch spevoch sa nachádzajú sonety známych postav srbskej (ilyrskej) histórie a kultúry, ktorým je vonovaná tento príspevok. Štúdia prezentuje napríklad sonet venovaný sv. Jeronýmovi, pápežovi IV. Jánovi, sv. Paraskeve, sv. Angeline Brankovičovej, alebo srbskému panovníkovi Lazarovi.

A tanulmány a nemzeti kérdéssel foglalkozik Ján Kollár *Szlávia leánya* (Slávy dcera) című művében. Elméleti kiindulópontjául a közép-európai szlávok nemzeti emblematizmusa szolgál. Ján Kollár a *Szlávia leánya* 1832-es kiadásához ugyanis két új éneket illesztett, amelyek a szláv mennyországot és poklot mutatták be. Az énekekben találhatóak olyan szonettek, amelyekben a szerb (illír) történelem és kultúra ismert alakjai jelennek meg. A tanulmány ezen alakokkal foglalkozik: például Szent Jeromossal, IV. János pápával, Szent Paraszkévával, Szent Angyeliával, vagy Lázár szerb fejedelemmel.

Klíúčové slová: česká a slovenská literatúra 19. storočia, dielo Jána Kollára *Slávy dcera*, slovenský národný emblematizmus, srbské (ilyrské) dejiny a dejiny kultúry

Kulcsszavak: a 19. századi cseh és szlovák irodalom, Ján Kollár *Szlávia leánya* (Slávy dcera), szláv nemzeti emblematizmus, szerb (illír) történelem és kultúrtörténet

Ján Kollár *Szlávia leánya* c. művének második, 1832-ben megjelent változata (KOLLÁR, 1832) két új szerkezeti egységgel, a szláv mennyországot és poklot bemutató *Léthe* és *Acheron* című énekkel bővült. A két új ének hozzátoldása az eredetileg három egységből álló 1824-es kiadáshoz (KOLLÁR, 1824) egyrészt bővebben tárgyalta az első kiadásban már felvetett

témákat, másrészt jelentős súlyponteltolódást is eredményezett mind a mű narratív szerkezetében, mind szemantikai síkján. Ezt az eltolódást a hagyományos irodalomtörténet-írás esztétikai hiányosságként jellemezte, amelynek következtében a műben túlsúlyba kerültek a historikus és filológiai elemek, és ennek következtében élvezhetetlenné silányították azt (MRÁZ, 1952).

A kollári intencióra vonatkozóan azonban abból a tényből, hogy a szerző a költői mű második kiadásának évében külön kötetet szerkesztett *Magyarázatok a Szlavia leányához* címmel (KOLLÁR, 1832a), másra következtethetünk. Kollár ugyanis a *Magyarázatokban* a költői mű szonett-számozásához igazodva sokféle nyelvű filológiai forrást tett közzé, megvilágította a versekben található reáliákat, azaz a történelmi, mitológus személyeket, helyszíneket, eseményeket, és nyelvészeti, etimológiai, kultúrtörténeti fejtegetésekkel bővítette azokat. *Magyarázatok* ugyanakkor nemcsak az új részekhez készültek, hanem a már 1824-ben megjelent első kiadás három énekéhez is, méghozzá körülbelül azonos fajsúllyal és mennyiséggel, mint az újak esetében. Ez a tény, valamint az első három énekbe illesztett új szonettek arról a körülményről árulkodnak, hogy Kollár nem tekintette egységes és lezárt műnek a Szlavia leányát és végképp nem tekintette azt esztétikai szempontból megmásíthatatlannak, tökéletesnek, hanem azt egy nagyobb szerkezet részeként és egyfajta – a klasszicizmusra jellemző – teleologikus irányultságú műnek gondolta el, amely egy magasabb szemantikai elvnek engedelmessé válik. Ez a speciális szemantizált és retorizált sík a közép-európai felvilágosodáshoz és reformkorhoz kapcsolódó, a modern nemzetek megteremtésére irányuló aktus, amely nemzeti emblematiszmusnak nevezhető (KISS SZEMÁN, 2014).

A közép-európai modern szláv nemzetek kialakulása számos szállal kötődik a barokk korhoz (BRTÁŇ, 1939), és az alteritással való kapcsolat különösen szoros azokkal a területekkel, ahol a tudományosság és a művészet, az egyes művészeti területek, műnemek és műfajok szinkretizmusa (például a szövegnek és a képiségnek az együttes megjelené-

se) nyilvánvaló (KNAPP, 2005). A nemzeti emblematizmus alteritásból örökölt egyik fontos jellemző jegye például a binaritás (BÓKAY, 1997: 27–28), amely gondolati alakzatként a Jó és a Rossz megkülönböztetésének képességét jelenti. A szláv nemzeti emblematizmus paradigmarendszerében ezt azt jelenti, hogy a Szlávia leányának lírai alanyát képessé teszi és fölruházza azzal a joggal, hogy különbséget tegyen a szláv nemzeti szempontból hasznos és káros múlt- és jelenbeli cselekedetek között, valamint hogy meghúzza a nemzeti szempontból helyesen és helytelenül cselekvők közötti határvonalat. Ennek megfelelően a szerb történelem szereplői (a magyarokhoz, a németekhez és más szlávokhoz hasonlóan) vagy a Mennyszárgba, vagy pedig a Pokolba jutnak, mégpedig attól függően, hogy a szlávok szempontjából helyesen vagy elítélendően cselekedtek-e. A szerb történelmi alakok egy szélesebb és egy szűkebb keretbe illesztve szerepelnek: a szláv kulturális kölcsönösség formálódó koncepciójának jegyében (KOLLÁR, 1837) Kollár a szlávok kontextusába helyezte, és ezen belül egy szűkebb déli szláv (kollári terminológiával az illír) törzs keretében jelenítette meg a szerbeket, horvátokat, bolgárokat stb.

A szláv nemzeti emblematizmus jellegzetessége, hogy egy történelmi hagyomány megképzésére törekszik, amelynek elengedhetetlen része a tiszteletreméltó szláv történelmi alakok csarnoka. E szláv Pantheon egyik kulcsfontosságú darabja a *Léthe* c. énekben olvasható **Szent szláv férfiak szonettje (398)**. Ebben Kollár félreteszi protestantizmusából fakadó bármiféle ellenérzését a szentekkel és azok ábrázolásaival szemben: az alább következő történelmi alakok a legnagyobb nemzeti és felekezeti testvériségben léteznek egymás mellett a szláv elíziumi mezőkön. Csillagkoszorú és dicsfény övezi a csehek közül Szent Vencel, Szent Adalbert, Nepomuki Szent János, II. (Jámbor) Boleszlav, valamint egyedüli protestánsként Husz János fejét. Az oroszok közül Nesztor krónikáíró, valamint Borisz és Gleb bővíti a rendet, majd a keleti szlávok sorát I. Sándor vlagyimiri nagyfejedelem zárja, aki egyik legnagyobb történelmi tettének, azaz a német lovagrendek feletti

győzelmének köszönheti mennyországbeli kitüntetett helyét. Sajátos koloritja a szonettnek, hogy a kollári életműben oly jelentős germán-szláv ellentétet a déli szlávok vonatkozásában a török-szerb szembenállás emblematikus eseményeire és alakjaira cseréli a költő. A szerbek közül a rigómezei csatában (1389) elesett Lázár fejedelem alakjával bővül a szláv szentek rendje, majd III. István Uros, valamint Szent Száva patriarcha és athoszi szerzetes alakja teszi népesebbé a szlávság szerb (illír) ágát. A bináris világlátásmód egyik természetes következménye, hogy a dichotómia a nemzeti emblematizmusban rendszerszervező szemantikai elvvé válik. Ennek érvényesítése azt jelenti a kollári műben, hogy mindazon szerb történelmi alakok, akik a lírai alany szerint negatív szerepet játszottak ennek a szerb történelem szempontjából (is) tragikus ütközetnek az elvesztésében, egyértelműen pokolra kerülnek. Az *Acheron* énekben található a nemzetárulók és pártoskodók ciklusának tíz szonettje (540–549), amelyekben azokkal a történelmi személyekkel találkozik a lírai alany, akik elárulták szláv nemzetüket, vagy pártoskodással annak vesztét okozták. Az első ilyen témájú szonett középpontjában **Vuk Branković (540)** történelmi alakja áll. A szerb nagyurat Kollár a déli szláv népdalok egyik átokzsoltáros formájával jellemzi a *Magyarázatokban*: »Bog ubio Wuka Brankowića – On izdado tasta na Kosowu – Prokleta mu pleme i koleno.«” (KOLLÁR, 1832a: 417). Branković azért szenved pokoli kínokat egy kínzókamrában, mert a rigómezei csata döntő pillanatában visszavonult tizenkétezer fős seregével, és magára hagyta a szerbeket a török hadsereg elleni küzdelemben (KOLLÁR, 1832a: 417). Brankovićnak mindaddig tartanak pokolbeli szenvedései, amíg „lófarok leng Konstantinápoly városában” (540, 7–8).

Az *imáginaritás* és referencialitás közötti átjárhatóság továbbí olyan jellemző vonása a közép-európai felvilágosodás-és reformkori irodalomnak, amely a nemzeti emblematizmus jegyében fogant műveket az alteritáshoz kapcsolja. Kollár esetében a szláv Mennyországban való séta, majd ezt követően az alászállás a Pokolba szintén ennek a törvényszerűségnek

engedelmeskedik: a szóban forgó esemény ugyanis az imaginaritás szintjén, egy költői mű keretében zajlik, amely azonban referenciális elemeket is tartalmaz, amennyiben a hozzá fűzött magyarázatok a történetiség objektívizáló igényével kívánják alakítani az éppen formálódó modern szláv nemzeti tudatot és kulturális kánont. A felvilágosodás és romantika tudományossága a maga módszertani képlékenységevel még átjárhatóvá teszi azt a mezsgyét, amely a pozitívizmus korától fogva oly szigorúan lezárult a *res gestae* és a *res fictae* között. Vagyis imaginárius elemek jellemzik a *Szlávia leányá-*nak szerb történelmi alakokkal foglalkozó magyarázatait is, és fordítva, tudományos elemek, történelmi alakok kapnak helyet a költői szövegben. Mindez abból a gyakorlati szükségyszerűségből fakadt, hogy objektív (vagy annak látszó) történelmi, néprajzi, nyelvi stb. ismeretek részévé váljanak a nemzeti emblematizmus argumentációs rendszerének, és ezáltal muníciót biztosítsanak a 19. századi nemzeti küzdelmekhez.

A közép-európai szláv kultúrtörténetben kitüntetett helyet foglalt el a Cirill-Metód-i hagyomány, az ószláv írásbeliség, amelynek egyik alteritásból örökölt kitüntetett szereplője volt Szent Jeromos. Kollár ezt a hagyományt eleveníti meg a **Szent Jeromost és IV. János pápát mint dalmáciai szlávokat bemutató szonettban** (400). A leírás szerint a szláv Mennyországnak található egy „angyalfejekből álló oltár”, amelynél a dalmáciai Stridón városában született (BULIĆ, 1920) latin egyházatya (347?-420), valamint a szintén dalmáciai származású IV. János pápa (600?-642) miséznek. A Vulgata fordítójának esetében egy középkori hagyomány újkori továbbéléséről és a szláv nemzeti emblematizmusba való beillesztési kísérletéről van szó. Szent Jeromost ugyanis nemcsak szülőhelye okán tették meg Dalmácia védőszentjének, hanem azért is, mert a 13. századtól a glagolita írás megalkotóját, és a glagolita szláv Biblia fordítóját is benne tisztelték (IVIĆ, 2016: 26-44). Kollár e szonetthez nem adott meg forrásokat, mindazonáltal valószínűsíthető, hogy a témáról való tudásának fontos elemei a cseh történelmi hagyományból

származnak. Jól ismert és alaposan feldolgozott a csehországi glagolita mint liturgikus nyelv használata. A glagolita írást és a hozzá kapcsolható cseh egyházi és műveltségi anyagot három periódusban tárgyalja a szakirodalom (PACNEROVÁ, 1996: 45–62). Ezek közül témánk szempontjából a legutolsó és egyben legfontosabb korszaknak az tekinthető, amikor IV. Károly német-római császár hívására a prágai újvárosi Na Slovanech/Emmauzi-kolostor horvát szerzetesei újra meghonosították Csehországban a szláv nyelvű liturgiát és ezzel a glagolita írást is. Az ehhez kapcsolódó Szent Jeromos-kultusz a szláv nyelvű kultúrákban legutóbb monografikus szinten Julia Verkolantshev dolgozta fel. Szerinte Csehországban Szent Jeromos mint szláv egyházatyá kultusza egészen a barokk korig kontinuusnak tekinthető. Jan Dubravius humanista kori olmützi érsek *Historia Bohemica* (1552), Comenius *Rövid szláv egyháztörténete* (1660) vagy Bohuslav Balbín/Balbinus jezsuita egyháztörténész munkái szintén foglalkoznak Szent Jeromossal mint szláv egyházatyáival (VERKOLANTSCHEV, 2014, 161–163). Kollár ebből a hagyományból mérítve igyekezett előkelő helyet biztosítani Szent Jeromosnak a modern szláv nemzeti pantheonban is. Hieronymus nevét a szonettben elszlávosítva „swatojmenec”-nek nevezi. Kollár nem kevésbé fontos alaknak tartja a koraközépkor katolikus egyházának egyik fejét, IV. János pápát, akinek rövid, mindössze két éves pontifikátusának legfontosabb történelmi eseménye volt a barbár szlávok betörése szülőföldjére, Dalmáciába. A pápa a feldúlt egykori római tartomány kegyhelyeiről a szentek relikviáit Rómába menekíttette, majd megkísérelte a pogány szlávok keresztény hitre térítését.

Ze samých hlaw anjelských se složí
Nyní oltář zde, zbor prelatůw
Wúkol něho, nádob, ornatůw
A knih swatých množstwí u podnoží,

Před nim koná slavné služby boží
Bradatých dvě Slawo-Dalmatůw,

Jeden skví se bleskem šarlatůw,
Druhého čest bibli w rukách množí:

Ten byl Papež w Římě, jméno mu je
Čtvrtý Jan, a tento Stridonský
Jeronym, zde swatojmenec, sluje;

K tomuto sem zvláštní díkau jata,
Nebo w Glagolitůw Slawonský
Překládal on jazyk písma swatá. (400, 1–14)

A magyarországi „párhuzamos nemzetépítésre” (SZARKA, 2011) jellemző volt, hogy a nemzetiségi küzdelmek egyre szélesedő társadalmi bázison zajlottak. Így került sor a magyarországi szláv nemzetek esetében is arra, hogy a maguk – a magyarnál jóval szerényebb – keretei között bevonják a nőket is a nyelvi és kulturális hadakozásba. Kollár életrajza arról tanúskodik, hogy számos esetben próbálkozott azzal, hogy igénybe vegye az asszonyok társadalmának hathatós segítségét a nemzeti célok elérésében. A szláv nemzeti reprezentáció kétszeresen (Szlávia anya és leánya) feminin alakként jelenik meg Kollárnál, amelynek eredete valószínűleg az Ursinus Velius-i kesergő Magyarország/Querela Hungariae toposzára vezethető vissza (KISS SZEMÁN, 2007). A Mennyország imaginárius nőalakjai után a rangsorban **Alexandra Pavlovna orosz hercegnő** következik, akinek alakját Kollár többször is megidézte. A hercegnő életrajzának legfontosabb eseménye, hogy a palatinus felesége lett 1799-ben, majd két év múlva fiatalon meghalt. A kollári *Magyarázatok* megidézte történet szerint azonban az arisztokrata orosz hölgy különleges vonzalommal viseltetett a magyarországi szlávok iránt (KOLLÁR, 1832a: 254). A beszámoló szerint egyszer Alexandra Pavlovna Pomáz környékén kocsikázott, és amikor hallotta, hogy szláv asszonyok egymást „duša mojá”-nak szólítják, kiugrott a hintájából, a meghatottságtól sírva átölelte az asszonyokat, amiért így megörvendezették szláv beszédjükkel, majd gazdagon megjutalmazta őket. A történet, amely a *Magyarázatokban* mintegy mini-zsánerképként illeszkedik a történeti-filológiai

jegyzetek közé, jó példával szolgál a műfaji szinkretizmusra is.

Kollár a női társdalom fontosságának jegyében helyezi a szent férfiak csoportja mellé a **Szent szláv leányok és asszonyok közösségét**. A nők, tekintet nélkül arra, hogy a négy szláv törzs (orosz, lengyel, csehszlovák, illír) közül melyikbe tartoznak, szerető nővéreként viszonyulnak egymáshoz. Kollár a szláv azonosság mindent fölülíró törvényének rendeli alá a katolikus és ortodox szenteket, és szolgálóleányi rangban ugyan, de fölsorakoztatja mellettük a neves pogány szláv nőket is. Az oroszok közül itt található Szent Olga kijevi fejedelemasszony, a lengyelek közül a krakkói premontrei nővér, boldog Broniszlava (1203–1259) és Wanda, a legendabeli Krak fejedelem lánya (KOLLÁR, 1832a, 286). Jogosan merülhet föl, hogy Kollár miért éppen ezt a szentet helyezte erre az előkelő helyre, és nem a lengyel hagyományban sokkal népszerűbb szenteket, például szent Kingát, boldog Jolánt vagy boldog Szalómét (JANIEC-NYITRAI, 2012: 113–115). A választásban nyilván közrejátszhatott, hogy ez utóbbiak esetében akadálynak bizonyulhatott magyar származásuk is. A csehek közül szent Vencel nővére, boldog Přibyslava, Mlada/Milada, I. (Kegyetlen) Boleszlav lánya, és II. (Jámbor) Boleszlav testvére. A szent asszonyok karát harmadik csehként Ludmilla vértanú (860?–921) egészíti ki, aki nagyanyaként gondoskodott szent Vencel katolikus neveltetéséről, ám menyé, Drahomíra két orgyilkossal, Tumannal és Kumannal meggyilkotatta őt. (A két orgyilkos pokolbeli szenvedéseit lásd az 581. és 582. szonettben.) A cseh női szenteket egészíti ki Krok és Niva fejedelmi pár három varázsló és jövendőmondó leánya, Káša/Kazi, Libuša/Libuše és Tetka.

A déli szlávokat a 10. századi ún. fiatalabb (tarnovói) szentéletű Paraszkéva/Petka, Milica és Szent Angyelia/Angelina Branković képviseli. Tarnovói Paraszkéva alakja a leginkább forrásokkal alátámasztott a kollári *Magyarázatokban*: kultuszát Vuk Karadžić *Riječnik*-je mellett Václav Hanka szerb népköltészeti fordításkötetének, a *Prostonárodní srbská musa do Čech převedená* (Praha, 1817) alapján bizonyítja, élettörténetét

pedig a *Wiener Jahrbuch der Literatur* információi alapján összegzi (KOLLÁR, 1832a: 287). Tarnovói szentéletű Paraszkéva Római Szent Paraszkéva nagyvértanú után kapta a nevét (PUSKÁS, 2016: 178), és ereklyéi a török előrenyomulás miatt Tarnovóból Havasalföldre, majd Nándorfehérvárra kerültek. Innen szállíttatta 1521-ben I. Szulejmán Konstantinápolyba, és csak 1641-ben kerültek Jászvásárra (PUSKÁS, 2016: 185). Kultusza ezért általánosan elterjedt a bolgár, a szerb és a román ortodox egyházakban. Szent Lázár, szerb király (1329–1389) felesége volt Milica (1335–1405), aki a rigómezei csata utáni években játszott kulcsszerepet az ország életében, és a szerb ortodox egyház kanonizálta. Szent Angyelia (1440–150) alakját Rajić történettudományi munkája alapján jeleníti meg, valamint közli, hogy P. J. Šafárik rábukkant néhány kéziratára (KOLLÁR, 1832a: 286).

Az ökumenizmus jegyében Kollár mind a nyugati egyház 4. századi latin *Gloriájának* cseh változatát („*Sláva na wýsostech...*”), mind pedig az általa (tévesen) ortodoxnak tartott „*Gospodine pomiluj ny...*” kezdetű éneket énekelte a szláv asszonyokkal. Kollár a *Magyarázatokban* Josef Dobrovský cseh irodalomtörténetére hivatkozva fölleveníti azt a momentumot, mely szerint a *Gospodine pomiluj ny* kezdetű éneket Szent Adalbert magyarországi tartózkodása alkalmával hallotta ószláv liturgia keretében, és innen hozta magával Csehországba. A himnusz utóéletéhez tartozik az a két évszázaddal későbbi, Kollár által szintén tárgyalt esemény, amelyet a Kosmas-krónika második folytatója jegyzett le (BLÁHOVÁ, 1974). Eszerint az első, 1260-ban lezajlott morvamezei csatában, amely II. Přemysl Ottokár, cseh király és IV. Béla magyar király hadserege között Stájerország birtoklásáért folyt, a csehek énekelte himnuszról a magyarok lovai megrettentek (KOLLÁR, 1832a: 288). Ez pedig már nem az alteritáshoz, hanem a modernitáshoz kapcsolódik abban a vonatkozásban, hogy a *Magyarázatok* írója esetében a hun-garus-tudatot fölülírta a szláv, és ezen belül a csehszlovák összetartozás tudata.

Rowně tak se s oslawenau hlawau
Swětice wšech kmenů mišejí,
Jenž hned w sausedstwí tu bydlejí:
Ruská Olga s polskau Bronislawau;

Amdělina serbská s Přibyslawau,
Milica pak s Mladau sedějí,
Jako sestry sobě howějí,
Libají se s upřimností prawau;

Při nich ještě Ludmila a Petka,
Potom jako dětky služebné
Wanda, Kaša, Libuša i Tetka;

Jedny „Sláwa na wýsostech pějí,
Z jiných ust zas slowa welebné
„Gospodine pomiluj ny“ znějí. (399, 1-14)

A nemzeti emblematizmus további fontos jellegzetessége, amint erre már utaltunk a szentek kiválasztásával kapcsolatban, az írásművek nemzeti apologetikus jellege. A kollári életmű egyik fontos vezérfonaláról van szó, amelyet legjellemzőbben a *Szláv nemzet jótulajdonságairól* szóló kettős prédikáció képvisel (KOLLÁR, 1822). A nemzeti apológia egyik sajátos megnyilvánulási formájával, ha úgy tetszik az „enyhítő körülmény” büntetésbe való beszámításának példájával találkozhatunk a **Karagyorgye-szonettben (523)**, amely az 1804-es törökellenes szerb felkelés népvézerének, Petrovics (Fekete) Györgynek az alakjával foglalkozik. A megidézett cseh és német forrás szerint a szerb vezér nagyszerű hadvezéri tulajdonságokkal rendelkezett, ám műveletlensége és faragatlansága miatt Kollár arra ítélte, hogy átmenetileg a Purgatóriumban tartózkodjék (KOLLÁR, 1832a: 405). A szonett és a források is elsősorban a főszereplő vitézségét hangsúlyozzák, ugyanakkor a német forrás nemcsak tanulatlanságát említi meg (amelyet Kollár dőlt betűkkel emel ki az idézett szövegben (KOLLÁR, 1832a: 406) és egyik központi motívumának teszi meg a szonettben is), hanem azt is leírja, hogy Karagyorgye megölte az apját, amikor az megkísérelte

öt földadni a törököknek. Mintegy az apagyilkosság tényének enyhítésére Kollár a német forrásszövegbe zárójelben csehül közbeszúrta, hogy egyes források ebben az esetben „csak” mostohaapát említenek: „Minden oldalról áramlottak az elnyomott szerbek Czernyhez, egyedül az apja (mások szerint csak mostohaapja volt) vált el tőle és nekiindult a belgrádi útnak, hogy fiát a törökök kezére adja.” (KOLLÁR, 1832a: 406). A nemzeti emblematicusra jellemző apologetizmus folyamatos kísérőjelensége a kényszeres konfrontálódás más nemzetekkel és azok képviselőivel. A szerb vonatkozási pontot ezúttal az **Euthim/Eftimie Murgu pesti román ügyvédről szóló szonett** (590) tartalmazza. Murgu román jogász és politikus volt, az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc jeles alakja. Kollár magyarázata szerint a román ügyvéd azért érdemel büntetést, mert két német nyelvű, budai kiadású írásában amellet tör lándzsát, hogy a román nem a szláv, hanem a latin nyelvcsalád tagja (MURGU, 1830). Az írások megjelenésének hátterében egy korábbi vita állt: Tököly Popović Száva (1761–1842) aradi szerb földbirtokos, a pesti Tökölyanum későbbi alapítója (1838) és Damaschin Bojincă (1802–1869) román ügyvéd között a 20-as években vita bontakozott ki a román nyelv eredetét illetően. Ebbe a vitába kapcsolódott bele Murgu és rajta keresztül Kollár is, amikor a kérdésben Tököly Száva pártját fogta (590, 12–14), annál is inkább, mert Murgu nem áttalott művében a latin vér szláv fertőzéséről beszélni: „A vállalkozásunk célja, nehogy a római vér, amely a vlachok ereiben folyt, folyik és folyini fog, bepiszkolódjék, sérüljön a *szláv kór* által.” (KOLLÁR, 1832a: 473). Egy ilyen jellegű szláv/szerb-román nyelvi háború, amelynek hátterében az a kísérlet áll, hogy a román ortodox egyházakat kivonja a szerb püspökök fennhatósága alól, a reformkori pesti szellemi életben annak bizonyítéka, hogy a formálódó magyarországi nemzeti közösségek versenye nem korlátozódott csupán a németekkel vagy a magyarokkal szembeni küzdelemre, hanem mindenkiben potenciális ellenfelet láttak, és a nemzeti érdekek ütközése esetén a nézeteltérések, komoly indulatokat keltve, egyházi és vallási dimenziót is nyertek.

Az esettanulmánnyal arra kíséreltem meg rávilágítani, hogy Kollár a *Szlávia leányá*-ban tudatosan igyekezett bevonni és a szláv nemzeti emblematicizmus keretébe helyezni a szerb (illír) nemzeti elemet. A szerb reáliák, a nemzeti emblematicizmus törvényszerűségeinek megfelelően, a déli szláv illetve a teljes szlávtság keretrendszerében jelennek meg. Ebben a műben, a szerzői szándéknak megfelelően, az irodalmiság alárendelődött a nemzeti célszerűségnek. Ennek következtében az alteritásból örökölt binaritás, az imaginaritás és referencialitás közötti átjárhatóság, valamint műfaji szinkretizmus jellemzi a szerb történelmi alakok, egyházi és kulturális hagyomány 19. századi prezentációját is.

IRODALOM

- BLÁHOVÁ Marie, 1974: Druhé pokračování Kosmovo. *Sborník historický* 21, 1974, 5–39.
- BÓKAY Antal, 1997: *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban*. Budapest: Osiris Kiadó.
- BRTÁŇ Rudo, 1939: *Barokový slavizmus*. Liptovský sv. Mikuláš: Tranoscius.
- BULIĆ Frane, 1920: *Stridon (Grahovopolje u Bosni) rodno mjesto svetoga Jeronima. Rasprava povjesno-geografska*. (Otišak iz Vjesnika za arheologiju a historiu dalmatinsku XLIII (1920)). Sarajevo: Zamaliska štamparija.
- IVIĆ Ines, 2016: *The Cult of Saint Jerome in Dalmatia in the fifteenth and the sixteenth centuries*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest: Central European University.
- JANIEC-NYITRAI Agnieszka, 2012: *Lengyel-magyar közös szentek a budapesti Lengyel templom üveglakain. A keresztény tradíció közös öröksége: magyar és lengyel szentek a kultúrában és irodalomban*. Budapest: Wysocki Légió Hagyományőrző Egyesület, 107–118.

- KISS SZEMÁN Róbert, 2007: *Magyarország panaszától Szlávia panaszáig. Irodalmi tanulmányok*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.
- –, 2014: *Slovanský Goethe v Pešti. Národní emblematizmus stře-doevropských Slovanů*. Praha: Akropolis.
- KNAPP Éva, 2005: *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI-XVIII. században*. Budapest: Universitas Könyvkiadó.
- KOLLÁR Jan, 1822: *Dobré vlastnosti Národu Slowanského. Dwoje kázanj od Jana Kollára, Kazatele cjrkwie ewangel. Pešťansko-Budjnské*. W Pešti, pjsmem Jana Tomáše Trattnera z Petroce.
- –, 1824: *Sláwy dcera we třech zpěwch od Jana Kollára*. Druhé wydánj w Budjně 1824, w Králowské universitické tiskárně.
- –, 1832: *Sláwy dcera. Lyricko-epická báseň w pěti zpěwch od Jana Kollára, Úpelné wydánj*. W Pešti tiskem Trattnera a Károliho.
- –, 1832a: *Wýklad čili Přjmětky a Wyswětlioky ku Sláwy Dceře. S obrazy, s mappau a s Přjdwkem drobnějšich básnj rozličného obsahu*. W Pešti tiskem Trattnera a Károliho.
- –, 1837: *Ueber die literarische Wechelseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation*. (Aus dem Slawischen, in der Zeitschrift Hronka gedruckt, ins Deutsche übertragen und vermehrt vom Verfasser.) Pesth, Gedruckt mit von Trattner-Károlyischen Schriften.
- MENYHÁRT Krisztina – Dudás Mária, 2016 (szerk.): *Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kultuszok, nyelvmélekek*. Budapest: Bolgár Kulturális Fórum.
- MRÁZ Andrej, 1952: *Ján Kollár. Literárne štúdiá*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

- MURGU Euthim/Eftimie, 1830: *Widerlegung der Abhandlung welche unter dem Titel vorkommt: Erweis, dass die Wallachen nicht römischer Abkunft sind und dies nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt. Mit mehreren Gründen vermehrt, und in die wallachische Sprache übersetzt durch S. T. in Ofen 1827; und Beweis, dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind; wozu mehrere zweckmässige Abhandlungen; endlich eine Ammerkung über die in dem Anhang vorkommende Antikritik desselben S. T. beigefügt werden.* Ofen [Buda]: k. n.
- PACNEROVÁ Ludmila, 1996: *Česká varianta charvátské hranaté hlalice.* *Slovo* 44-46/ 1994-'96, Zagreb.
- PUSKÁS Bernadett, 2016: *Szent Paraszkéva és a Kárpát-vidék női szentjei az ikonfestészetben. Magyarország és a keleti kereszténység – templomok, kultuszok, nyelvemlékek.* Budapest: Bolgár Kulturális Fórum, 177–193.
- SZARKA László, 2011 (szerk.): *A modern szlovák nacionalizmus évszázada 1780-1918 – Párhuzamos nemzetépítés a multiethnikus Magyar Királyságban.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- VERKOLANTSCHIEV Julia, 2014: *The Slavic Letters of St. Jerome. The History of the Legend and Its Legacy, or, How the Translator of the Vulgate Became an Apostle of the Slavs.* DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press.